

The Journal of Academic Social Science Studies

International Journal of Social Science

Volume 5 Issue 1, p. 205-229, February 2012

**ÖĞRETMENLİK UYGULAMASI YAPILAN İLKÖĞRETİM
OKULLARINDAKİ ZORBA DAVRANIŞLARIN İNCELENMESİ**
*INVESTIGATION ON BULLYING BEHAVIOUR OF STUDENTS AT PRACTICE
SCHOOL*

Yrd. Doç. Dr. Yücel ÖKSÜZ

Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sınıf Öğretmenliği ABD

Arş. Gör. Ceren ÇEVİK

Bayburt Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sınıf Öğretmenliği ABD

Arş. Gör. Özlem ÖZÇAKIR SÜMEN

Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sınıf Öğretmenliği ABD

Arş. Gör. Melek BABA

Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sınıf Öğretmenliği ABD

Arş. Gör. Elif GÜVEN

Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sınıf Öğretmenliği ABD

Abstract

In the present study attitudes of prospective teachers' and the teachers' and students the practice schools attitudes were examined towards bullying. The study was conducted with 180 prospective teachers studying Ondokuz Mayıs University Education Faculty at the department of primary education, 15 practice teacher and 260 primary school students in. The data from the prospective teachers and practice teachers were obtained through "Violance- Vulgar Power Questionnaire" developed by Çinkır & Kepenekçi (2003) and the data from the primary school students was acquired through "the Peer Bullying Scale: Form of Child" developed by Piskin & Ayas (2011). In addition to that interview was carried out with the prospective teachers and the practice teachers to get data in depth. The data obtained in the study was analyzed through descriptive statistics; bullying

behavior from children was analyzed by using quantitative data analysis methods. The data from the interview was analyzed through qualitative data analysis. The data from the prospective and practice teachers was analyzed comparatively based on sub-dimension of student bullying behavior.

Key Words: School Bullying, Perception of bullying, Practice Schools

Öz

Bu çalışmada öğretmen adaylarının, uygulama öğretmenlerinin ve uygulama okullarındaki ilköğretim öğrencilerinin zorbalık konusuna ilişkin görüşleri incelenmiştir. Çalışma 2011-2012 eğitim-öğretim yılında, O.M.Ü. Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü Sınıf Öğretmenliği Anabilim Dalı son sınıfta öğrenim görmekte olan 180 öğretmen adayı, 15 uygulama öğretmeni ve 260 ilköğretim öğrencisi ile gerçekleştirilmiştir. Çalışmada öğretmen adaylarının ve uygulama öğretmenlerinin görüşlerine ilişkin veriler Karaman- Çinkır ve Kepenekçi (2003) tarafından geliştirilen “Şiddet-Kaba Güç Anketi” ile elde edilirken; ilköğretim öğrencilerinin zorba davranışlarını belirlemeye dönük veriler için ise Pişkin ve Ayas (2011) tarafından geliştirilen “Akran Zorbalığı Ölçeği: Çocuk Formu” kullanılmıştır. Ayrıca derinlemesine inceleme yapmak için öğretmen adayı ve uygulama öğretmenleri ile mülakat yapılmıştır. Anketten elde edilen veriler betimsel istatistikler (yüzde, frekans) kullanılarak, öğrenci zorba davranışları nicel veri analizi teknikleri kullanılarak analiz edilmiştir. Mülakatlardan elde edilen veriler ise nitel araştırma teknikleri kullanılarak analiz edilmiştir. Öğretmen adaylarının ve uygulama öğretmenlerinin görüşleri, belirlenen öğrenci zorba davranışlarının alt boyutlarına dönük karşılaştırmalı olarak incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Okul zorbalığı, zorbalığın algılanması, uygulama okulları

1.Giriş

Zorbalık ilköğretimden yükseköğretime kadar eğitimin her kademesinde dikkat çeken olumsuz öğrenci davranışlarıdır. Alay etmek, yalnız bırakmak, dedikodu yaymak, sataşmak veya psikolojik baskı uygulamak gibi farklı niteliklerde davranışlara mutlaka her insan maruz kalmıştır. Ancak karşılaşılan bu durumun süreklilik arz etmesi ve bireyin psikolojik sağlığını olumsuz etkileyecek nitelik kazanması durumunda zorbalıktan söz edilebilir.

Zorbalık kavramı ilk olarak 1982’de Norveç’te üç erkek öğrencinin sürekli zorbalığa uğraması sonucu intihar etmesiyle önemi anlaşılmış ve bunun üzerine Olweus tarafından yapılan çalışmalarla literatüre girmiştir (Smith ve Brain, 2000 akt. Karataş ve Öztürk, 2009). Olweus (1996) zorbalığı “bir öğrencinin bir veya daha fazla öğrenci tarafından sürekli ve kasıtlı olarak negatif davranışlara maruz bırakılması” olarak tanımlarken, Hazler (1994) “bir veya birkaç öğrencinin bir başka öğrenciye fiziksel veya psikolojik olarak tekrar tekrar zarar vermesi”, Randall (1997) ise “kişi veya kişilerin diğer bir kişiyi incitmek/zarar vermek amacıyla saldırgan davranışlarda bulunması” şeklinde betimlemiştir (Akt. Kartal ve Bilgin, 2009).

Olweus (1999) bir eylemin zorbalık olarak tanımlanabilmesi için, üç temel ölçütün olması gerektiğini belirtmiştir.

- Kasıtlı olarak zarar verme amacı güden saldırgan davranışlar olması
- Süreklilik özelliği taşıması, zorbanın bu tür eylemleri bir kez değil sürekli yapması

• Zorba ve kurban arasında fiziksel ya da psikolojik açıdan bir güç dengesizliğinin olması olarak ifade etmiştir (Akt. Pişkin ve Ayas 2011). Bu nitelikleri taşıyan öğrenci davranışları genellikle, vurma, itme, tehdit, sataşma, aşağılama, sözel taciz, dedikodu yayma, dışlama veya eşyalarına zarar verme gibi farklı şekillerde olabilir. (Pişkin, 2002).

Literatürde zorbalıkla özgüven, akademik başarı, depresyon, suçluluk duyguları arasında ilişki bulunmuştur (Minton, 2010; Özer, Totan ve Atik, 2011; Raskauskas, 2010). Zorbalığın hem zorba hem de kurban açısından hayat boyu sürececek olumsuz etkileri olabilir (Pişkin, 2002). Çünkü sürekli zorbalığa uğrayan öğrencilerin düşük özgüven, düşük notlar, sağlık sorunları, depresyon, intihar düşünceleri yaşadıkları gözlenmiştir. Ayrıca, zorbalığa karışan öğrenci sayılarının oldukça yüksek olduğu, öğrencilerin çoğunluğunun kurban sınıfında yer aldığı ve erkek öğrencilerin kız öğrencilerinden daha fazla zorbalık olaylarına karıştıkları bulunmuştur (Sanchez ve Cerezo, 2010; Pişkin, 2010; Bilgiç, 2007; Yöndem ve Totan, 2008; Kartal ve Bilgin, 2009; Gökler, 2007; Solberg, Olweus, Endresen, 2007; Kapıcı, 2004).

Zorbalığın farklı şekillerde gruplandırıldığı görülmektedir. Olweus (1996) zorbalığı, kurbanı açık saldırıyla ilgili olanları direkt zorbalık; sosyal yalnız bırakma veya kasıtlı bir gruptan dışlama şeklinde olanları dolaylı zorbalık olarak ikiye ayırmıştır. Maunder, Harrop ve Tattersall (2010) direkt zorbalığın dolaylı zorbalıktan daha önemli olduğunu bildirmişlerdir. Zorbalığı bedensel (vurma, itme, gibi), sözel (dedikodu yayma, gibi) ve dolaylı (dışlama, gibi) olarak üç grupta inceleyerek öğrencilerin en çok karşılaştıkları zorba davranışları sözlü ve fiziksel davranışlar olduğu saptanmıştır (Çankaya, 2011; Pişkin ve Ayas, 2011; Pişkin, 2010; Özkan ve Çifci, 2010; Ada, 2010; Kartal ve Bilgin, 2009; Kartal, 2008; Lee ve diğerleri, 2008; Gökler, 2007; Bilgiç, 2007; Çinkır ve Kepenekçi, 2003).

Çocukların zorba davranışlar göstermesinde birçok faktörün etkili olduğu görülmektedir. Olumsuz sosyal davranışlar, yaşanan çevre ve okulun olumsuz atmosferi, düşük sosyo-ekonomik düzey, aile tutumu, başarı düzeyi, okulu göç alan bölgede olması ile zorbalık davranışı ve türleri arasında önemli bir ilişki olduğu bulunmuştur (Yaman ve Kocabaşoğlu, 2011; Hilooğlu ve Cenkseven-Önder, 2010; Özkan ve Çifci, 2010; Pişkin, 2010; Şahin ve Sarı, 2010; Meyer-Adams ve Conner, 2008; Tarcan, 2007).

Zorbalığın öğrenci başarısını olumsuz etkileyebileceği düşünülerek, zorbalıkla mücadelede okul ortamının geliştirilmesine önem verilmelidir. (Yaman ve Kocabaşoğlu, 2011; Sherer ve Nickerson, 2010; Çalık ve diğerleri, 2009; Bonnet ve diğerleri, 2009). Akademik başarının artırılabilmesi için zorba ve kurbanlar arasındaki güç kaynaklarının daha dikkatli incelenmesi ve zorbalık sürecinin dinamik doğasına daha fazla ilgi gösterilmesi gerekmektedir (Greif ve Furlong, 2006). Yapılan araştırmalar öğretmen ve diğer personelin öğrencilerden daha çok zorbalık olaylarını ciddiye aldıklarını göstermektedir (Maunder, Harrop ve Tattersall, 2010; Kartal ve Bilgin, 2008). Ayrıca, okul zorbalığına yönelik, bayan öğretmenlerin erkek öğretmenlere göre daha duyarlı oldukları söylenebilir (Balanuye, 2007).

Literatürde bu konuyla ilgili araştırmaların, öğrencilerin zorba-kurban durumu ve en sık rastlanan zorbalık türlerini belirleme üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Ancak öğretmen adaylarının, uygulama yaptıkları okullarda, karşılaştıkları zorba davranışlarla ilgili çalışmalar oldukça sınırlıdır.

Öğretmen, öğretmen adayları ve öğrencilerle gerçekleştirilen bu çalışma ile okullarda gittikçe artan oranda gerçekleşen zorbalık olaylarına dikkat çekmek ve bu kavramla ilgili bir

farkındalık oluşturup öneriler geliştirmek hedeflenmektedir. Bu araştırmayla öğretmen ve öğretmen adaylarının, zorbalık konusunda duyarlılıklarının artmasına katkı sağlanabilir. Böylece eğitimin kalitesini düşüren bu tür şiddet olayları konusunda bilinçlenmesi sağlanarak, neler yapılabileceği konusunda öneriler sunulabilir. Ayrıca öğrencilerin en fazla maruz kaldıkları ve yaptıkları zorba davranış türleri belirlenerek önlemler alınması sağlanabilecektir. Literatürde bu konuda öğretmen adaylarıyla yapılan çalışmanın yetersizliği gerçeğinden hareketle bu çalışmanın alana katkı sağlayacağı ümit edilmektedir.

Araştırmanın Problemi

Araştırmanın problemi öğretmenlik uygulaması yapılan ilköğretim okullarındaki zorba davranışların incelenmesidir.

Araştırmanın Alt Problemleri

- 1.Uygulama öğretmenlerinin okulundaki zorba davranışlara ilişkin görüşleri nelerdir?
- 2.Öğretmen adaylarının uygulama okulundaki zorba davranışlara ilişkin görüşleri nelerdir?
- 3.İlköğretim öğrencilerinin okulundaki zorba davranışlara ilişkin görüşleri nelerdir?
- 4.Uygulama öğretmenlerinin ve öğretmen adaylarının uygulama okulundaki zorba davranışlara ilişkin görüşleri ne düzeyde örtüşmektedir?
- 5.Uygulama öğretmenleri ile öğretmen adaylarının uygulama okulundaki zorba davranışlara ilişkin görüşleri ilköğretim öğrencilerinin görüşleri ile uyuşmakta mıdır?

2.Yöntem

Araştırmanın Modeli

Araştırma yöntemi betimseldir. Ayrıca nicel ve nitel araştırma yöntemlerinin bir arada değerlendirildiği karma model kullanılmıştır. Nitel ve nicel olarak her iki araştırma yönteminin kullanıldığı çalışma sonucunda daha çok veri çeşitlenmesi elde edilmiştir. Çeşitleme (triangulation) farklı veri toplama ve analiz yöntemleri kullanarak araştırma sonuçlarının inandırıcılığını arttırmaya yönelik çabaların bütünüdür (Yıldırım ve Şimşek, 2006:94).

Evren ve Örneklem

Bu araştırmanın evrenini, 2011-2012 eğitim-öğretim yılı Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlköğretim Bölümü Sınıf Öğretmenliği Anabilim Dalı'nda öğrenim görmekte olan 4.sınıf öğretmen adayları, öğretmen adaylarının gittikleri uygulama okullarındaki uygulama öğretmenleri ve bu öğretmenlerin öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırmada örnekleme yoluna gidilmeyip evrenin tamamına ulaşmak hedeflenmiştir.

Tablo 1. Örneklem Demografik Özelliklerine İlişkin Bulgular

a. Uygulama Öğretmenleri							
Değişkenler		f	%	Değişkenler		f	%
Cinsiyet	Kadın	8	53.3	Mesleki Kıdem	1-10 yıl	4	26.6
	Erkek	7	46.7		11-20 yıl	10	66.7
Öğrenim durumu	Eğitim Fak.	10	66.7	Uygulama Okulunun Yeri	21 ve üstü	1	6.7
					Eğitim Enst.	1	6.7
	Fen-Edebiyat Fak.	2	13.3		Belde	5	33.3
					İlçe merkezi	2	13.3
					İl merkezi	2	13.3
Diğer	2	13.3					

b. Öğretmen Adayları							
Değişkenler		f	%	Değişkenler		f	%
Cinsiyet	Kadın	109	60.6	Anne Eğitim Durumu	Okuryazar değil	3	1.7
	Erkek	71	39.4		Okuryazar	9	5.0
Baba Mesleği	İşçi	13	7.2		İlkokul	65	36.1
	Memur	48	26.7		İlköğretim	22	12.2
	Serbest meslek	70	38.9		Lise	41	22.8
	Emekli	38	21.1	Üniversite	37	20.6	
Anne Mesleği	Memur	4	2.2	Baba Eğitim Durumu	Okuryazar değil	24	13.3
	İşçi	2	1.1		Okuryazar	11	6.1
	Emekli	5	2.8		İlkokul	106	58.9
	Diğer	6	3.3		İlköğretim	11	6.1
					Lise	23	12.8
				Üniversite	4	2.2	

c. İlköğretim Öğrencileri												
Değişkenler		f	%	Değişkenler		f	%					
Cinsiyet	Kız	134	51.5	Anne Eğitim Durumu	Okuryazar değil	15	5.8					
	Erkek	126	48.5		Okuryazar	54	20.8					
Sınıf Düzeyi	1.Sınıf	5	1.9		İlkokul	121	46.5					
					İlköğretim	31	11.9					
					Lise	34	13.1					
				Üniversite	5	1.9						
				Okuryazar değil	5	1.9						
Baba Eğitim Durumu	2.Sınıf	30	11.5	Okuryazar	51	19.6						
				İlkokul	107	41.2						
				İlköğretim	27	10.4						
				Lise	49	18.8						
				Üniversite	21	8.1						
Baba Eğitim Durumu	3.Sınıf	38	14.6									
				4.Sınıf	126	48.5						
							5.Sınıf	61	23.5			

Verilerin Toplanması

Araştırmada, öğretmen adaylarının ve uygulama öğretmenlerinin zorbalık olaylarına ilişkin görüşlerini belirlemek için Çınkır ve Kepenekçi (2003) tarafından geliştirilen “Şiddet-Kaba Güç Anketi”, ilköğretim öğrencilerinin zorbalık olaylarına ilişkin görüşlerini almak için ise Pişkin ve Ayas (2011) tarafından geliştirilen “Akran Zorbalığı Ölçeği: Çocuk Formu”, mülakat için araştırmacılar tarafından geliştirilen üç açık uçlu soru ve “Kişisel Bilgi Formları” kullanılmıştır.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada, öğretmenlerin ve öğretmen adaylarının zorbalık olaylarına ilişkin görüşlerini belirlemek için Çınkır ve Kepenekçi (2003) tarafından geliştirilen “**Şiddet-Kaba Güç Anketi**” kullanılmıştır. Okullarda yaşanan zorbalığın bedensel (itme, tekme atma gibi), sözel (ad takma, alay etme gibi) ve duygusal (gruptan dışlama, eşyalarına zarar verme gibi) yönleri ele alınmıştır (Elliot, 1992). Ankette her bir maddenin uygulanma sıklığı, “Hiçbir zaman, bir kez, ara sıra, çok sık, her gün” olarak değerlendirilmektedir. Araştırma grubuna birden fazla seçeneği işaretleyebileceği söylenmiştir.

İlköğretim öğrencilerinin zorbalık olaylarına ilişkin görüşlerini belirlemek için ise Pişkin ve Ayas (2011) tarafından geliştirilen “**Akran Zorbalığı Ölçeği: Çocuk Formu**” kullanılmıştır. Bu ölçek akranlarına “zorbalık yapan” ve “zorbalığa uğrayan” öğrencileri belirlemek amacıyla toplam 37 madde ve beş faktörden oluşmaktadır. Ölçekteki maddelerin faktörlere göre dağılımı şu şekildedir; 1-10. maddeler fiziksel zorba ve kurban, 11-16. maddeler sözel zorba ve kurban, 17-21. Maddeler izolasyon zorba ve kurban, 22-28. maddeler söylenti yayma zorba ve kurban, 29-37. Maddeler eşyalara zarar verme zorba ve kurbanı oluşturmaktadır. Akran zorbalığı belirleme ölçeği çocuk formu, biri “zorba” diğeri “kurban” olarak adlandırılan ve aynı maddelerin farklı biçimde sorulmasından oluşan paralel iki ölçekten oluşmaktadır. Öğrencilerin zorba ölçeğinde yer alan söz ve eylemleri ne sıklıkla yaptıklarını, kurban ölçeğinde ise bu söz ve eylemlere ne sıklıkla uğradıklarını işaretlemeleri beklenmektedir. Ölçeğin zorba ve kurban boyutlarından alınabilecek en düşük puan 37 en yüksek 185’dir. Puanlar arttıkça zorba ve kurban olma düzeyi artar.

Ayrıca derinlemesine inceleme yapabilmek için 180 öğretmen adayı ve 15 uygulama öğretmeni ile araştırmacılar tarafından geliştirilen 3 açık uçlu soru kullanılarak mülakat yapılmıştır. Demografik bilgilere ulaşmak için ise “Kişisel Bilgi Formları” kullanılmıştır.

Verilerin Analizi

Araştırmanın alt problemlerine ilişkin frekans ve yüzde dağılımları sunularak karşılaştırmalar yapılmıştır. Mülakatlardan elde edilen veriler ise nitel araştırma teknikleri kullanılarak analiz edilmiştir.

3.Bulgular

Bu bölümde araştırmanın her bir alt problem için elde edilen bulgular sunulmaktadır. Uygulama öğretmenleri ve öğretmen adaylarına, bedensel, sözel, duygusal ve cinsel zorbalık türlerine uygulama okullarında öğrencilerin ne sıklıkla başvurduğu sorulmuştur (Tablo 2 ve Tablo 3).

Tablo 2. Uygulama Öğretmenlerine Göre Görev Yaptıkları Okulda Uygulanan Zorbalık Olaylarının Sıklığı (n=15)

Zorbalık Türleri	Uygulanma Sıklığı												
	Hergün		Her hafta		Her ay		Bir yarıyılıda		Bir ders yılında		Toplam		
	F	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	
Bedensel	İtme	7	46.7	6	40.0	1	6.7	0	0.0	0	0.0	14	93.3
	Tekme- tokat	3	20.0	3	20.0	4	26.7	0	0.0	2	13.3	12	80.0
	Silah, bıçak vb. ile saldırı	1	6.7	0	0.0	0	0.0	0	0.0	1	6.7	2	13.3
	Saç ve kulak çekme	4	26.7	2	13.3	1	6.7	2	13.3	1	6.7	10	66.7
	Bedene yönelik kaba şaka	3	20.0	1	6.7	2	13.3	2	13.3	1	6.7	9	60.0
Sözel	Ad Takma	4	26.7	3	20.0	3	20.0	2	13.3	1	6.7	13	86.7
	Alay etme	4	26.7	4	26.7	3	20.0	1	6.7	0	0.0	12	80.0
	Sürekli takılma	4	26.7	2	13.3	2	13.3	1	6.7	0	0.0	12	80.0
	Laf atma	5	33.3	3	20.0	1	6.7	1	6.7	1	6.7	11	73.3
	Hakaret- küfür etme	1	6.7	2	13.3	3	20.0	1	6.7	1	6.7	8	53.3
	Tehdit etme	2	13.3	1	6.7	2	13.3	0	0.0	0	0.0	5	33.3
	Dedikodu yayma	3	20.0	2	13.3	2	13.3	1	6.7	0	0.0	8	53.3
	Duygusal	Gruptan dışlama	2	13.3	5	33.3	3	20.0	0	0.0	0	0.0	10
Küçük düşürülme		1	6.7	3	20.0	3	20.0	0	0.0	0	0.0	8	53.3
Herhangi bir ayrıma uğrama		2	13.3	2	13.3	4	26.7	1	6.7	0	0.0	9	60.0
Eşyalarına		1	6.7	2	13.3	3	20.0	4	26.7	1	6.7	11	73.3

		zarar verme											
Cinsel	Cinsellik içeren sözler söyleme	1	6.7	0	0.0	1	6.7	1	6.7	0	0.0	3	20.0
	Elle taciz	1	6.7	0	0.0	0	0.0	0	0.0	0	0.0	1	6.7
	Sarkıntılık	1	6.7	0	0.0	0	0.0	0	0.0	0	0.0	1	6.7

Tablo 2'ye göre uygulama öğretmenlerinin görev yaptıkları okullarda uygulanan zorbalık olaylarının sıklığına ilişkin görüşleri incelendiğinde, bedensel zorbalık kategorisindeki zorbalık türlerinden en çok "itme" (%93.3) davranışına rastladıkları, ikinci sırada ise "tekme-tokat" (%80.0) davranışını gözlemledikleri belirlenmiştir. Sözel zorbalık kategorisinde "ad takma" (86.7) davranışı en çok rastlanmakta olup sonrasında "alay etme" (%80.0) ve "sürekli takılma" (%80.0) davranışlarının bu davranışı izlediği görülmektedir. Duygusal zorbalık kategorisinde ise "eşyalarına zarar verme" (%73.3) davranışı öğrenciler tarafından en çok uygulanmakla beraber ikinci sırada en çok "gruptan dışlanma" (%66.7) davranışına rastladıkları belirtilmiştir. Cinsel zorbalık kategorisinde ise "cinsellik içeren sözler söyleme" (%20.0) en sık gözlemlenen davranışlardandır. Bu davranışların sebeplerine ve önlemeye dönük neler yapılabileceğine ilişkin uygulama öğretmeni görüşleri; rehberlik (7), aile, okul yönetimi ve öğrenci ile bireysel ve toplu görüşmeler (6), etkinlik (4), televizyon programları (3) başlıkları altında toplanmıştır. Uygulama öğretmeni ifadelerinden örnekler aşağıda verilmiştir:

"Rehberlik yardımı; öğrencilerle daha fazla ilgilenme, ailelerle daha fazla iletişim ve işbirliği, öğrenciye olumsuz davranışları gerçekleştirecek zamanı yararlı etkinlikler vererek ortadan kaldırma" – Öğretmen 8

"Her okulda rehber öğretmen olmalı. Sınıf öğretmeni ve rehber öğretmeni birlikte sorunları çözmeye çalışmalı. Ailelerle görüşülmeli. Caydırıcı yöntemlerle zorba davranışlar engellenmeye çalışılmalıdır" – Öğretmen 15

"Toplum, aile ve TV programlarındaki şiddetin ve şiddet içerikli programların engellenmesi gerekir" – Öğretmen 5

"Öğrenciler, aynı ortamda bir grup içinde dayanışmaya yönelik etkinliklerde bulunarak bir arada yaşamayı öğrenmeleri gerekir. Bunun için de aralarında olumlu iletişimin yaşanacağı kalıcı tecrübeler edinmelidirler." – Öğretmen 11

"Öğretmen, idare ve okul işbirliği yapmalı, medya ve çevre sıkı denetim altına alınmalı, okullarda ve evdeki ahlaki kurallar ön plana çıkarmalı ve ülke gündemine sürekli getirilmeli" – Öğretmen 13

Tablo 3. Öğretmen Adaylarına Göre Uygulama Okullarında Uygulanan Zorbalık Olaylarının Sıklığı (n=160)

Zorbalık Türleri	Uygulanma Sıklığı													
	Hergün		Her hafta		Her ay		Bir yarıyılıda		Bir ders yılında		Toplam			
	F	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%		
Bedense l	İtme	5	29.	9	52.	5	2.8	3	1.	0	0.0	15	86.	
		3	4	5	8				7			6	7	
	Tekme- tokat	1	8.3	4	26.	2	12.	1	7.	5	2.8	10	57.	
		5		7	1	3	8	4	8			4	8	
	Silah, bıçak vb. ile saldırı	1	0.6	2	1.1	2	1.1	3	1.	1	10.	27	15.	
									7	9	6		0	
Saç ve kulak çekme	2	12.	6	36.	1	7.2	8	4.	3	1.7	11	62.		
	3	8	5	1	3			4			2	2		
Bedene yönelik kaba şaka	2	12.	6	35.	1	8.9	5	2.	3	1.7	11	61.		
	3	8	3	0	6			8			0	1		
Sözel	Ad	3	21.	7	43.	1	5.6	4	2.	2	1.1	13	73.	
	Takma	9	7	8	3	0			2			3	9	
	Alay	3	18.	8	45.	1	6.1	3	1.	5	2.8	13	74.	
	etme	3	3	2	6	1			7			4	4	
	Sürekli takılma	3	16.	5	28.	2	11.	2	1.	2	1.1	10	58.	
		0	7	1	3	0	1		1			5	3	
	Laf atma	4	22.	6	36.	1	7.8	4	2.	3	1.7	12	70.	
		0	2	5	1	4			2			6	0	
	Hakaret- küfür etme	6	3.3	3	16.	1	10.	1	5.	8	4.4	73	40.	
				0	7	9	6	0	6				6	
Tehdit etme	3	1.7	2	11.	1	5.6	7	3.	1	5.6	51	28.		
			1	7	0			9	0			3		
Dedikodu yayma	1	8.3	2	16.	1	6.1	9	5.	5	2.8	69	38.		
	5		9	1	1			0				3		
Duygusa l	Gruptan dışlama	1	7.8	4	26.	1	10.	1	6.	4	2.2	95	52.	
		4		8	7	8	0	1	1				8	
	Küçük düşürülme	1	8.3	4	23.	2	11.	1	6.	2	1.1	92	51.	
	5		3	9	1	7	1	1				1		

	Herhangi bir ayrıma uğrama	9	5.0	3	19.	1	10.	1	5.	7	3.9	80	44.
				5	4	9	6	0	6				4
	Eşyaların a zarar verme	1	8.3	3	18.	2	13.	1	5.	3	1.7	86	47.
		5		3	3	5	9	0	6				8
Cinsel	Cinsellik içeren sözler söyleme	3	1.7	3	1.7	5	2.8	9	5.	1	7.2	33	18.
									0	3			3
	Elle taciz	0	0.0	2	1.1	1	0.6	4	2.	1	9.4	24	13.
									2	7			3
	Sarkıntılı k	0	0.0	0	0.0	3	1.7	4	2.	1	9.4	24	13.
									2	7			3

Tablo 3'e göre öğretmen adaylarının, uygulama okullarında uygulanan zorbalık olaylarının sıklığına ilişkin görüşleri incelendiğinde, bedensel zorbalık kategorisindeki zorbalık türlerinden en çok "itme" (%86.7) davranışına rastladıkları, ikinci sırada ise "saç ve kulak çekme" (%62.2) davranışını gözlemledikleri belirlenmiştir. Sözel zorbalık kategorisinde "alay etme" (%74.4) davranışına en çok rastlanmakta olup sonrasında "ad takma" (%73.9) davranışının bu davranışı izlediği görülmektedir. Duygusal zorbalık kategorisinde ise "gruptan dışlama" (%52.8) davranışı öğrenciler tarafından en çok uygulanmakla beraber ikinci sırada en çok "küçük düşürülme" (%51.1) davranışına rastladıkları uygulama öğretmenleri tarafından belirtilmiştir. Cinsel zorbalık kategorisinde ise "cinsellik içeren sözler söyleme" (%18.3) en sık gözlemlenen davranışlardandır. Bu davranışları önlemeye dönük öğretmen adaylarının görüşleri rehberlik (68), iletişim (42), etkinlik tasarlama (30), öğretmen davranışı (20) ve sınıf ve okul yönetimi (16) başlıkları altında toplanmıştır. Öğretmen adaylarının ifadelerinden örnekler aşağıdaki gibidir:

"Rehberlik hizmeti, sorumluluklarını daha bilinçli bir şekilde yerine getirmesi gerekir, öğrencilere görev ve sorumluluk verilmeli sosyalleşmeleri sağlanmalı" – *Öğretmen adayı 136*

"Rehberlik çalışmaları daha etkin bir şekilde işlenmelidir, sınıf içi ve dışı kurallar öğrencilerin anlayabileceği şekilde aktarılmalı üstün körü geçilmemeli" – *Öğretmen adayı 180*

"Sınıf öğretmeni aile ile işbirliği içinde hareket etmeli, ev ziyaretlerinde bulunmalı, psikolojik danışma yardımı verilmeli" – *Öğretmen adayı 28*

"Öğrenciyle görüşme, sorunlarla başa çıkma, kişisel sorunlarda terapi yapma, empati geliştirme" – *Öğretmen adayı 160*

"Çocukların enerjilerini harcayabilecekleri etkinlikler düzenlenmelidir. Sosyal iletişime dayalı etkinlikler ve oyunlarla zorbalıklar engellenebilir" – *Öğretmen adayı 4*

"Karar verme becerilerine dönük rehberlik, önleyici rehberlik çalışmaları, akran baskısına karşı nasıl davranılacağı üzerine bilgilendirme yapılmalı" – *Öğretmen adayı 14*

"Sorunlar iyilik yoluyla çözümlenmelidir. Çocuklara sevgi aşılamalı ve model olmalı, cezacı bir yaklaşımla sorun çözmeye çalışmamalıdır" – *Öğretmen adayı 69*

“Kişiler eğitilmeli, başka fikirlere saygılı olmaları için etkinlikler düzenlenmeli, hoşgörü, sevgi ve saygıya dayalı sınıf ortamı oluşturulmalı” – *Öğretmen adayı 1*

“Her zorbalığa aynı tepki verilmemeli, bazı tepkilerin öğrencinin o anki ruh halinden kaynaklandığı varsayılarak görmezden gelinmeli, ilgi göstermeli, küçük düşürücü davranışlardan kaçınılmalı” – *Öğretmen adayı 112*

Uygulama öğretmenleri ve öğretmen adaylarına, zorbalığın genellikle nerelerde uygulandığı ile ilgili sorulan soruya ilişkin görüşleri Tablo 4’te verilmiştir.

Tablo 4. Uygulama öğretmenleri (15) ve öğretmen adaylarına (180) göre zorbalığın uygulandığı yerler

Zorbalığın Uygulandığı Yerler	Uygulama Öğretmeni		Öğretmen Adayı	
	f	%	f	%
Sınıfta	6	40.0	151	83.9
Koridorda	8	53.3	116	64.4
Kantinde	0	0.0	17	9.4
Okul bahçesinde	14	93.3	128	71.1
Spor salonunda	0	0.0	2	1.1
Okul yolunda	2	13.3	18	10.0
Lavabo-tuvalette	1	6.7	9	5.0
Okul dışında	2	13.3	17	9.4

Tablo 4’e göre uygulama öğretmenlerin %93.3’ü öğrencilerin zorbalığın genellikle “okul bahçesinde” uygulandığını belirtirken, öğretmen adayları ise “sınıfta” uygulandığını gözlemlemişlerdir. İkinci sırada ise uygulama öğretmenleri zorbalığın “koridorda” uygulandığını belirtirken, öğretmen adaylarının ise “okul bahçesinde” uygulandığını gözlemledikleri belirlenmiştir.

Araştırma bulgularına göre, zorbalık, çoğunlukla okul bahçesinde, sınıflarda ve koridorlarda uygulanmaktadır. Zorbalığın, okulda nöbetçi öğretmenlerin sürekli bulunması gereken ortamlarda olması dikkat çekicidir. Bu durumda, okul yönetiminin, okulda zorbalığın en çok nerede uygulandığını bulması ve bu bölgelerde gerekli önlemleri alması çok önemlidir. Öğretmenlerin nöbet tutma görevini ciddiye alıp daha özen göstererek görev yapmaları gerektiği anlaşılmaktadır. Ayrıca, öğrencilerle iyi ilişkiler içersinde kurulan diyaloglarla, zorbalığın uygulandığı yerlerle ilgili gerçekçi bilgiler edinilip gerekli önlemler alınabilir. Böylece, hem ortam daha kontrollü hale getirilmiş olur hem de öğrenciler arasında sıcak ilişkilerin kurulmasını sağlayacak etkinliklerin yaşanmasına fırsat verilmiş olur.

Uygulama Öğretmenlerinin ve Öğretmen adaylarının, zorbalığın giderilmesi için yapılanlara ilişkin görüşleri Tablo 5’te verilmiştir.

Tablo 5. Uygulama öğretmenleri (15) ve öğretmen adaylarına (180) göre zorbalığın giderilmesi için yapılanlar

Önlemler	Uygulama Öğretmeni		Öğretmen Adayı	
	f	%	f	%
Bireysel çabalarla önlemeye çalışma	13	86.7	143	79.4
Okul yönetiminden yardım isteme	5	33.3	10	5.6
Diğer öğretmenlerden yardım isteme	4	26.7	50	27.8
Rehber öğretmenden yardım isteme	3	20.0	10	5.6
Durumu okul onur kuruluna iletme	1	6.7	0	0.0
Ailelerinden yardım isteme	10	66.7	3	1.7
Diğer	1	6.7	4	2.2

Tablo 3’te görüldüğü gibi uygulama öğretmenleri zorbalığın giderilmesi için en fazla “bireysel çabalarla önlemeye çalışma” (%86.7) sonrasında da “ailelerinden yardım isteme” (%66.7) yolunu tercih etmektedir. Öğretmen adayları ise zorbalığın giderilmesi için en fazla “bireysel çabalarla önlemeye çalışma” (%79.4) ve sonrasında da “Diğer öğretmenlerden yardım isteme” (%27.8) yolunu tercih etmektedirler.

Zorbalık olayları okulun tüm paydaşlarının (aileler, öğrenciler, öğretmenler ve okul yönetiminin) gayreti ile çözüme ulaşabilir. Öğrencilerle iletişimin kuvvetlendirilmesi ve ailenin okul yönetimi ve öğretmenlere olan desteği bu konuda vazgeçilmezdir.

Uygulama öğretmenleri ve öğretmen adayları, zorbalığa karşı okul yönetimi tarafından ne tür yaptırımlar uygulandığı sorulduğunda, katılımcıların büyük çoğunluğu (%) okul yönetimince “sözlü uyarı” yapıldığı yönünde görüş belirtmiştir (Tablo 6).

Tablo 6. Uygulama öğretmenlerine ve öğretmen adaylarına göre zorbalığa karşı okul yönetimi tarafından uygulanan yaptırımlar

Yaptırımlar	Uygulama Öğretmeni		Öğretmen Adayı	
	f	%	F	%
Uyarma cezası	0	0.0	26	14.4
Kınama cezası	0	0.0	3	1.7
Okuldan uzaklaşma	0	0.0	1	0.6
Sözlü uyarı	10	66.7	55	30.6
Hiçbir şey yapılmadı	1	6.7	12	6.7
Bilmiyorum	0	0.0	31	17.2
Başka	2	13.3	4	2.2

Ayrıca uygulama öğretmenlerinin neredeyse tamamı “sözlü uyarı” yapıldığını belirtirken, öğretmen adayları diğer yaptırımların da uygulamaya konulduğunu ifade etmişlerdir. İlköğretimde geçerli olan mevcut disiplin yönetmeliğinin gerek anlaşılması gerekse uygulamaya konulmasında yetersiz kalındığı söylenebilir. Ayrıca disiplin cezası gerektiren davranışların nedenlerine dönük çalışmalar psikolojik danışmanların desteği de alınarak araştırılmalı. Bu davranışların ortaya çıkmasına zemin oluşturan durumları önleyici uygulamalar gerçekleştirilmelidir.

Uygulama öğretmenlerinin ve öğretmen adaylarının uygulama okullarında en çok zorbalığa başvuran öğrencilere ilişkin görüşleri Tablo 7’de verilmiştir.

Tablo 7. Uygulama öğretmenlerine ve öğretmen adaylarına göre zorba öğrenciler

Zorbalar	Uygulama Öğretmeni		Öğretmen Adayı	
	f	%	F	%
İri yarı olanlar	2	13.3	75	41.7
Erkekler	9	60.0	126	70.0
Kızlar	3	20.0	14	7.8
Yaşça büyükler	4	26.7	80	44.4
Başarısız olanlar	4	26.7	44	24.4
Başka	2	13.3	5	2.8

İlköğretim öğrencilerinin zorbalık olaylarını, kendi öğretmenleri ve uygulama yapmakta olan öğretmen adaylarından alınan görüşlere göre ortaya çıkmıştır. Uygulama öğretmenlerinin verdikleri cevaplara göre, okullarında zorbalığı en fazla “erkekler” (%60.0), “yaşça büyükler” (%26.7) ve “başarısız olanlar” (%26.7) uygulamaktadır. Öğretmen adaylarına göre ise uygulama okullarında zorbalığı en fazla “erkekler” (%70.0), “yaşça büyükler” (%44.4) ve “vücutça iri olanlar” (%41.7) uygulamaktadır. Ayrıca uygulama öğretmenleri ve öğretmen adaylarının, gözlemledikleri zorbalık olaylarına örnekler vererek, bu konuya ilişkin görüşlerine ait nitel veriler, nicel verileri desteklemektedir. Uygulama öğretmenin gözlemlendiği durumlar hakkındaki ifadelerinden örnekler şöyledir:

“İtme, kötü söz ve olay gibi tacizlerde özellikle erkek öğrenciler ağlama, okula gelmeme gibi etkilerde kalıyor. Zorbalıklar öğrencilerin okuldan soğuma, uzaklaşma ve devamsızlıkların artmasına neden olmaktadır.” – Öğretmen 12

“Sınıftaki başarısız bir kız öğrencinin diğer kız öğrenciler tarafından dışlanması dışlanan kızın alt sınıftan arkadaşlıklar kurmasına yol açmıştır. Kızın bu konudaki hassasiyeti beni üzmüş, diğer kızlarla konuşulup dışlanma olayının nedenleri araştırılmış, bu olayın sona erdirilmesi için uyarılar yapılmıştır.” – Öğretmen 2

Öğretmen adayının gözlemlendiği durumlar hakkındaki ifadelerinden örnekler ise aşağıdaki gibidir:

“Erkek öğrenciler arasında gruplaşmalar ve diğer öğrencileri oyunlarından dışlama gibi davranışlar gözlemledim. Dışlanan öğrenci büyük üzüntü duyuyor ve oradan hemen uzaklaşıyor.” – Öğretmen adayı 120

“Üst sınıftan bir öğrencinin gelip alt sınıftaki arkadaşını sıkıştırarak para istemesi ve vermeyince onu dövmesi.” – Öğretmen adayı 23

“İri yarı olanlara olan tavırları –yogi denmesi- yüzünden çocukta ezilmişlik, istenmeme, lakap takma ve dışlanma sonucu öğrencinin rencide olması ve üzülmesi.” – Öğretmen adayı 114

Okullarda zorbalığı daha çok hangi öğrencilerin uyguladığı konusunda alanda yapılan araştırmalar (Boulton & Underwood, 1992'den aktaran Pişkin 2002; Eliot, 1997, Olweus, 1999; Çınkır ve Kepenekçi, 2003) incelendiğinde de benzer bulgulara rastlanmaktadır. Araştırmalar, çoğunlukla erkeklerin, iri yarı olanların ve başarısız olan öğrencilerin zorbalığa başvurduklarını göstermektedir.

Uygulama öğretmenlerinin ve öğretmen adaylarının uygulama okullarında öğrencilerin zorbalığa başvurma nedenlerine ilişkin soruya verdikleri cevaplar Tablo 8’de verilmiştir.

Tablo 8. Uygulama öğretmenlerine ve öğretmen adaylarına göre öğrencilerin zorbalığa başvurma nedenleri

Nedenler	Uygulama Öğretmeni		Öğretmen Adayı	
	f	%	f	%
Güçlü görünmek için	3	20.0	110	61.1
Kişisel sorunları olduğu için	7	46.7	63	35.0
Sorunlarını nasıl çözeceklerini bilmedikleri için	9	60.0	98	54.4
Başka	4	26.7	15	8.3

Uygulama öğretmenleri, öğrencilerin zorbalığa başvurma nedenlerini “sorunlarını nasıl çözeceklerini bilmedikleri için” (%60.0), “kişisel sorunları olduğu için” (%46.7) ve “güçlü görünmek için” (%20.0) olarak belirtmişlerdir. Öğretmen adayları ise öğrencilerin zorbalığa başvurma nedenlerini “güçlü görünmek için” (%61.1), “sorunlarını nasıl çözeceklerini bilmedikleri için” (%54.4) ve “kişisel sorunları olduğu için” (%35.0) olarak sıralamaktadırlar.

Zorbalığa başvurma nedenleri bilinçli olarak küçük düşürme, kontrolü elde tutma hissi, güçlü olduklarını ispatlama ve benzeri nedenler sayılarak arttırılabilir. Zorbalığa maruz kalanlar kadar zorbaların da yardıma gereksinimi vardır ve bu durum ilköğretimle birlikte tüm öğrenim düzeylerinde araştırılmalıdır.

İlköğretim öğrencilerinin zorba ve kurban ölçeğine verdikleri cevaplara ilişkin bulgular

Tablo 9’da araştırma grubundaki ilköğretim öğrencilerinin uğradıkları ve uyguladıkları fiziksel zorbalık türleri ve sıklıklarına ilişkin yüzde ve frekans dağılımları ve yorumlar verilmiştir.

Tablo 9. Öğrencilerin uğradıkları ve uyguladıkları fiziksel zorbalık türleri ve sıklıklarına ilişkin yüzde ve frekans dağılımları

Fiziksel Zorba Kurban	Bana Yapıldı					Ben Yaptım				
	Hergün	Haftada en az bir 1 kez	Ayda en az bir kez	Yarıyılıda bir defa	Hiçbir zaman	Hergün	Haftada en az bir 1 kez	Ayda en az bir kez	Yarıyılıda bir defa	Hiçbir zaman
Kesici aletlerle saldırma (bıçak, makas vb.)	f 5 % 1.9	5 1.9	3 1.2	8 3.1	239 91.9	1 0.4	6 2.3	4 1.5	2 0.8	235 90.4
Sivri cisimler batırma (kalem, toplu iğne vb.)	f 5 % 1.9	6 2.3	9 3.5	29 11.2	210 80.8	1 0.4	5 1.9	3 1.2	12 4.6	225 86.5
Tekme, tokat ve yumruk atma	f 21 % 8.1	15 5.8	21 8.1	23 8.8	178 68.5	14 5.4	6 2.3	11 4.2	7 2.7	206 79.2
Bir cisimle vurma (sopa, çubuk, cetvel vb.)	f 15 % 5.8	11 4.2	11 4.2	25 9.6	196 75.4	7 2.7	6 2.3	4 1.5	11 4.2	214 82.3
Bilerek omuz atma, dirsek vurma, çarpma	f 17 % 6.5	24 9.2	16 6.2	29 11.2	169 65.0	12 4.6	9 3.5	12 4.6	18 6.9	194 74.6
Saç ve kulak çekme, çimdik atma, ısırma	f 23 % 8.8	14 5.4	25 9.6	26 10.0	166 63.8	11 4.2	3 1.2	13 5.0	12 4.6	208 80.0
İterek, kolunu bükerek yere düşürme	f 18 % 6.9	11 4.2	17 6.5	17 6.5	191 73.5	7 2.7	7 2.7	5 1.9	13 5.0	212 81.5
Üzerine bazı cisimler fırlatma, su ile ıslatma	f 14 % 5.4	11 4.2	23 8.8	36 13.8	168 64.6	8 3.1	11 4.2	7 2.7	18 6.9	199 76.5
El-kol şakası yaparak ya da gıdıklayarak rahatsız etme	F 26 % 10.0	21 8.1	12 4.6	27 10.4	168 64.6	17 6.5	10 3.8	8 3.1	18 6.9	191 73.5
Oturmak üzereyken altına rahatsız edici bir cisim koyma	F 11 % 4.2	9 3.5	5 1.9	14 5.4	215 82.7	0 0.0	6 2.3	6 2.3	8 3.1	223 85.8

Öğrenciler kendilerine yapılan fiziksel zorbalık türlerini sıklık bakımından “El-kol şakası yaparak ya da gıdıklayarak rahatsız etme”, “Saç ve kulak çekme, çimdik atma, ısırma” ve “Tekme, tokat ve yumruk atma” şeklinde sıralamıştır. Öğrencilerin kendi yaptıkları fiziksel zorbalık türlerinin hemen hemen bu sıra ile aynı olduğu söylenebilir. Bu durum öğretmen adayı ve uygulama öğretmenlerinin verdikleri örnek durumlarla örtüşmektedir. Uygulama öğretmen ve öğretmen adayı ifadelerinden örnekler aşağıdaki gibidir:

“Öğrencilerin kendi aralarında birbirlerini itmesi, sıradayken saçlarını çekmeleri.” – Öğretmen 8

“Oyun esnasında birbirlerini iterek düşmeler olabiliyor.” – Öğretmen 5

“İki erkek öğrenci tekme tokat zorbalıkta bulunması.” – Öğretmen adayı 175

“Öğrencilerden birinin diğerinin yüzüne vurması ve kulağını çekmesi.” – Öğretmen adayı 16

Tablo 10’da araştırma grubundaki ilköğretim öğrencilerinin uğradıkları ve uyguladıkları sözel zorbalık türleri ve sıklıklarına ilişkin yüzde ve frekans dağılımları ve yorumlar verilmiştir.

Tablo 10. Öğrencilerin uğradıkları ve uyguladıkları sözel zorbalık türleri ve sıklıklarına ilişkin yüzde ve frekans dağılımları

Sözel Zorba Kurban	Bana Yapıldı					Ben Yaptım				
	Hergün	Haftada en az bir kez	Ayda en az bir kez	Yarıyılı bir defa	Hiçbir zaman	Hergün	Haftada en az bir kez	Ayda en az bir kez	Yarıyılı bir defa	Hiçbir zaman
Küfür etme, aptal, salak, geri zekalı gibi sözler söyleme	F 41 % 15.8	16 6.2	29 11.2	26 10.0	140 53.8	19 7.3	10 3.8	7 2.7	15 5.8	192 73.8
Hoşa gitmeyen isim (lakap) takma	F 44 % 16.9	19 7.3	27 10.4	34 13.1	128 49.2	17 6.5	15 5.8	12 4.6	25 9.6	175 67.3
Dış görünüşüyle alay etme	F 20 % 7.7	14 5.4	10 3.8	21 8.1	187 71.9	9 3.5	5 1.9	4 1.5	10 3.8	219 84.2
Konuşma tarzıyla alay etme (şivesi, kekemeliği vb).	F 21 % 8.1	4 1.5	10 3.8	10 3.8	206 79.2	8 3.1	2 0.8	7 2.7	7 2.7	220 84.6
Çeşitli nedenlerle sataşma, laf atma, kızdırma	F 36 % 13.8	16 6.2	22 8.5	31 11.9	148 56.9	13 5.0	13 5.0	8 3.1	19 7.3	191 73.5
Tehdit etme	F 18 % 6.9	11 4.2	12 4.6	18 6.9	253 97.3	8 3.1	5 1.9	6 2.3	5 1.9	221 85.0

Öğrenciler kendilerine yapılan sözel zorbalık türlerini sıklık bakımından “hoşa gitmeyen isim (lakap) takma”, “küfür etme, aptal, salak, geri zekalı gibi sözler söyleme” ve “çeşitli nedenlerle sataşma, laf atma, kızdırma” şeklinde sıralamıştır. Öğrencilerin kendi yaptıkları sözel zorbalık türlerinin hemen hemen bu sıra ile aynı olduğu söylenebilir. Bu durum öğretmen adayı ve uygulama öğretmenlerinin verdikleri örnek durumlarla örtüşmektedir. Uygulama öğretmen ve öğretmen adayı ifadelerinden örnekler aşağıdaki gibidir:

“Birbirlerine kötü sözler söylemeleri sonucu kavga etmeleri.” – Öğretmen 12

“Sinirli ve agresif tavırlarıyla arkadaşına küfür etmesi.” – Öğretmen adayı 75

“Arkadaşına hakaretler etmesi.” – Öğretmen adayı 3

Tablo 11’de araştırma grubundaki ilköğretim öğrencilerinin uğradıkları ve uyguladıkları izolasyon zorbalık türleri ve sıklıklarına ilişkin yüzde ve frekans dağılımları ve yorumlar verilmiştir.

Tablo 11. Öğrencilerin uğradıkları ve uyguladıkları izolasyon zorbalık türleri ve sıklıklarına ilişkin yüzde ve frekans dağılımları

İzolasyon Zorba Kurban	Bana Yapıldı					Ben Yaptım				
	Hergün	Haftada en az bir kez	Ayda en az bir kez	Yarıyılıda bir defa	Hiçbir zaman	Hergün	Haftada en az bir kez	Ayda en az bir kez	Yarıyılıda bir defa	Hiçbir zaman
Oyuna almama	f 30	24	18	37	143	9	6	15	28	187
	% 11.5	9.2	6.9	14.2	55.0	3.5	2.3	5.8	10.8	71.9
Arkadaş gruplarına almayarak yalnız bırakma	f 15	12	16	22	189	7	8	5	12	211
	% 5.8	4.6	6.2	8.5	72.7	2.7	3.1	1.9	4.6	81.2
Konuşmama, sorularına cevap vermeme	f 21	14	10	27	179	10	8	9	16	203
	% 8.1	5.4	3.8	10.4	68.8	3.8	3.1	3.5	6.2	78.1
Diğer öğrencilerin konuşmasını ve arkadaşlık yapmasını engelleme	f 15	7	14	12	199	8	2	2	7	218
	% 5.8	2.7	5.4	4.6	76.5	3.1	0.8	0.8	2.7	83.8
Top oynarken bilerek pas atmama	f 40	29	12	27	147	15	9	7	16	201
	% 15.4	11.2	4.6	10.4	56.6	5.8	3.5	2.7	6.2	77.3

Öğrenciler kendilerine yapılan izolasyon zorbalık türlerini sıklık bakımından “top oynarken bilerek pas atmama”, “oyuna almama” ve “konuşmama, sorularına cevap vermeme” şeklinde sıralamıştır. Öğrencilerin kendi yaptıkları izolasyon zorbalık türlerinin hemen hemen bu sıra ile aynı olduğu söylenebilir. Bu duruma uygulama öğretmeni ve öğretmen adayı ifadelerinden örnekler aşağıdaki gibidir:

“Bilerek pas atmadıkları arkadaşlarının daha sonra sinirli davranması ve pas atmayan kişiyle kavgaya tutuşması.” – Öğretmen 7

“Bahçede top oynarken dışladığı arkadaşıyla hem dalga geçmesi hem de bilerek pas atmaması.” – Öğretmen adayı 25

Tablo 12’de araştırma grubundaki ilköğretim öğrencilerinin uğradıkları ve uyguladıkları söylenti yayma zorbalık türleri ve sıklıklarına ilişkin yüzde ve frekans dağılımları ve yorumlar verilmiştir.

Tablo 12. Öğrencilerin uğradıkları ve uyguladıkları söylenti yayma zorbalık türleri ve sıklıklarına ilişkin yüzde ve frekans dağılımları

Söylenti Yayma Zorba Kurban	Bana Yapıldı					Ben Yaptım				
	Hergün	Haftada en az bir kez	Ayda en az bir kez	Yarıyılıda bir defa	Hiçbir zaman	Hergün	Haftada en az bir kez	Ayda en az bir kez	Yarıyılıda bir defa	Hiçbir zaman
Söylentiler çıkarma ve yayma	f 21 % 8.1	2 0.8	13 5.0	33 12.7	182 70.0	f 6 % 2.3	6 2.3	3 1.2	7 2.7	229 88.1
Yapmadığı bir şeyle ilgili suçlama	f 22 % 8.5	6 2.3	12 4.6	34 13.1	181 69.6	f 2 % 0.8	3 1.2	6 2.3	8 3.1	229 88.1
Laf taşıyarak arkadaşlarıyla arasını bozma	f 15 % 5.8	9 3.5	13 5.0	35 13.5	178 68.5	f 6 % 2.3	5 1.9	5 1.9	9 3.5	225 86.5
Hakkında çeşitli yerlere çirkin sözler yazma	f 22 % 8.5	6 2.3	12 4.6	24 9.2	188 72.3	f 4 % 1.5	5 1.9	4 1.5	9 3.5	227 87.3
Yapmadığı şeylerle ilgili öğretmene şikâyet etme	f 27 % 10.4	11 4.2	13 5.0	21 8.1	179 68.8	f 4 % 1.5	9 3.5	5 1.9	8 3.1	223 85.8
Sırlarını başkalarına anlatarak zor duruma düşürme	f 15 % 5.8	3 1.2	19 7.3	22 8.5	193 74.2	f 3 % 1.2	4 1.5	7 2.7	8 3.1	223 85.8
Olur olmaz nedenlerle ispiyonlama	f 23 % 8.8	6 2.3	12 4.6	28 10.8	183 70.4	f 4 % 1.5	2 0.8	6 2.3	11 4.2	227 87.3

Öğrenciler kendilerine yapılan söylenti yayma zorbalık türlerini sıklık bakımından “yapmadığı şeylerle ilgili öğretmene şikâyet etme” ve “olur olmaz nedenlerle ispiyonlama” şeklinde sıralamıştır. Öğrenciler kendi yaptıkları söylenti yayma zorbalık türlerini ise “söylentiler çıkarma ve yayma” ve laf taşıyarak arkadaşlarıyla arasını bozma” şeklinde sıralamıştır. Bu duruma uygulama öğretmeni ve öğretmen adayı ifadelerinden örnekler aşağıdaki gibidir:

“Her türlü zorba davranış ya da en ufak bir itme olayında dahi sürekli gelip şikâyet ederler.” – Öğretmen 6

“Olur olmaz her şeyi gelip söyleme, sonra aynı davranışı kendisinin yapması.” – Öğretmen adayı 68

Tablo 13'te araştırma grubundaki ilköğretim öğrencilerinin uğradıkları ve uyguladıkları eşyalara zarar verme zorbalık türleri ve sıklıklarına ilişkin yüzde ve frekans dağılımları ve yorumlar verilmiştir.

Tablo 13. Öğrencilerin uğradıkları ve uyguladıkları eşyalara zarar verme zorbalık türleri ve sıklıklarına ilişkin yüzde ve frekans dağılımları

Eşyalara Zarar Verme Zorba Kurban	Bana Yapıldı					Ben Yaptım				
	Hergün	Haftada en az bir kez	Ayda en az bir kez	Yarıyılıda bir defa	Hiçbir zaman	Hergün	Haftada en az bir kez	Ayda en az bir kez	Yarıyılıda bir defa	Hiçbir zaman
Para ya da eşyasını zorla elinden alma	F 10	5	6	12	217	1	1	4	4	237
	% 3.8	1.9	2.3	4.6	83.5	0.4	0.4	1.5	1.5	91.2
Para ya da eşyasını çalma	F 12	8	10	20	203	1	4	2	5	233
	% 4.6	3.1	3.8	7.7	78.1	0.4	1.5	0.8	1.9	89.6
Eşyalarına bilerek zarar verme (kırma, yırtma vb.)	F 14	6	13	28	193	2	2	6	13	225
	% 5.4	2.3	5.0	10.8	74.2	0.8	0.8	2.3	5.0	86.5
Defter ya da kitaplarını çizme, karalama	F 19	7	21	29	173	7	8	3	11	219
	% 7.3	2.7	8.1	11.2	66.5	2.7	3.1	1.2	4.2	84.2
Topunu alıp kaçma	F 16	18	14	10	196	4	8	5	11	219
	% 6.2	6.9	5.4	3.8	75.4	1.5	3.1	1.9	4.2	84.2
Elbiseleri yırtma, yırtmaya çalışma, kirletme vb.	F 8	3	6	14	220	2	0	5	7	233
	% 3.1	1.2	2.3	5.4	84.6	0.8	0.0	1.9	2.7	89.6
Çanta ya da diğer eşyalarını izinsiz karıştırma	F 12	4	12	22	202	2	3	3	6	232
	% 4.6	1.5	4.6	8.5	77.7	0.8	1.2	1.2	2.3	89.2
Kantinden zorla bir şeyler ısmarlatma	F 14	3	3	15	216	2	3	2	5	233
	% 5.4	1.2	1.2	5.8	83.1	0.8	1.2	0.8	1.9	89.6
Ödünç alınan para	F 18	6	10	15	203	3	2	1	5	233

ya da eşyayı geri vermeme	%	6.9	2.3	3.8	5.8	78.1	1.2	0.8	0.4	1.9	89.6
---------------------------	---	------------	-----	-----	-----	------	------------	-----	-----	-----	------

Öğrenciler kendilerine yapılan eşyalara zarar verme zorbalık türlerini sıklık bakımından “defter ya da kitaplarını çizme, karalama”, “ödünç alınan para ya da eşyayı geri vermeme” ve “topunu alıp kaçma” şeklinde sıralamıştır. Öğrenciler kendi yaptıkları eşyalara zarar verme zorbalık türlerini hemen hemen bu sıra ile aynı olduğu söylenebilir. Bu duruma uygulama öğretmeni ve öğretmen adayı ifadelerinden örnekler aşağıdaki gibidir:

“Erkek öğrencilerden biri ayağa kalkıp en arkada oturan ve başarısız olan diğer öğrencinin defterini karalayıp koşarak kendi sırasına oturdu.” – Öğretmen 4

“Bahçede arkadaşı oyun oynarken topunu elinden alıp kaçtı topu alınan öğrenci onu kovalayıp yakaladı.” Öğretmen 15

“Yan yana oturan iki öğrenciden erkek öğrenci kız öğrencinin durmadan defterini ve kitabını karaladı.” – Öğretmen aday 55

“Arkadaşının topunu alıp camdan aşağı attı.” - Öğretmen aday 60

4.Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Eğitimde zorbalık olaylarının incelenmesinde sadece öğretmen ya da öğrenci görüşlerinden faydalanarak bir takım önlemler almak yeterli olmayabilir. Öğretmenlerin mesleki yaşamlarında sahip olmaları gereken niteliklerin çoğu hizmet öncesi yaşantılarla kazandırılmaya çalışılmaktadır. Bu nedenle, eğitim öğretim sürecinde zorbalık olaylarının azaltılması hatta sona ermesi için sınıf öğretmeni adaylarının uygulama okullarında karşılaştıkları zorbalık olaylarına ilişkin değerlendirmelerinin bilinmesi çok önemlidir. Bu bilgilerden hareketle, eksikleri gidermeye yönelik daha nitelikli eğitim verilmesine ve bu konudaki çalışmaların hızlandırılmasına kaynak olacaktır. Bu araştırma ile sınıf öğretmeni adaylarının uygulama okullarında uygulama öğretmenleri ve öğrencileri ile birlikte uygulama okullarında gerçekleşen zorbalık olaylarına ilişkin görüşleri farklı değişkenlere göre incelenip karşılaştırılmalı olarak ortaya konmuştur.

Bu çalışmada, hem uygulama öğretmeni hem de öğretmen adaylarına göre uygulama okullarında en sık rastlanan zorbalık türleri bedensel ve sözel zorbalıktır. Uygulama öğretmeni ve öğretmen adaylarına göre bedensel zorbalıklardan en sık uygulanan davranış “itme” iken sözel zorbalıklardan ise öğretmenlere göre “ad takma”; öğretmen adaylarına göre ise “alay etme” davranışı olduğu saptanmıştır. Yapılan çalışmalar incelendiğinde, Bilgiç (2007), öğrencilerin en yaygın olarak maruz kaldıkları ve öğrencilerin uyguladıkları zorba davranışların bedensel zorbalık sınıflamasında “itme”; sözel zorbalık sınıflamasında, “isim takma”; duygusal zorbalık kapsamında “gruplara ve oyunlara almama”; cinsel zorbalık türünde ise “cinsel içerikli sözler duyma/söyleme” olduğunu; Çinkır ve Kepenekçi (2003) tarafından yapılan çalışmada eğitimciler bedensel zorbalık kategorisi içinde itme davranışının, sözel zorbalık kategorisi içinde ad takma ve alay etme davranışlarının, duygusal zorbalık kategorisi içinde eşyalara zarar verme davranışının ve cinsel zorbalık kategorisi içinde cinsellik içeren sözler söyleme davranışının okullarda çok sık uygulandığını; Kartal (2009), öğretmen adaylarına göre en sık sözel zorbalığın yaşandığını; Kartal ve Bilgin (2009) öğrencilerin en yüksek oranda sözel zorbalığa uğradığını, öğretmenlerin ise bunu fiziksel zorbalık olarak rapor ettiğini; Özkan ve Çiftçi (2010) öğrencilerin en çok sözel zorbalığa uğradığını; Kartal (2008) ve Pişkin (2010) ise öğrenciler arasında en yaygın zorbalık türünün sözel zorbalık olduğunu ve bunu fiziksel zorbalığın izlediğini belirtmiştir. Bütün bu araştırma bulguları bu araştırma sonuçlarını destekler niteliktedir.

Öğrenci görüşlerine bakıldığında, kendilerine yapılan bedensel zorbalık türlerinden en çok sırasıyla “el-kol şakası yaparak ya da gıdıklayarak rahatsız etme”, “saç ve kulak çekme, çimdik atma, ısırma” ve “tekme, tokat ve yumruk atma” davranışlarını belirtmişlerdir. Öğrenciler kendi yaptıkları bedensel zorbalık davranışlarını ise şöyle sıralamıştır: “el-kol şakası yaparak ya da gıdıklayarak rahatsız etme”, “tekme, tokat ve yumruk atma” ve “bilerek omuz atma, dirsek vurma, çarpma”. Sözel zorbalık açısından öğrenci görüşlerine bakıldığında ise kendilerine yapılan sözel zorbalık davranışlarından en çok sırasıyla “hoşa gitmeyen isim (lakap) takma”, “küfür etme, aptal, salak, geri zekalı gibi sözler söyleme” ve “çeşitli nedenlerle sataşma, laf atma, kızdırma” davranışlara maruz kaldıkları tespit edilmiştir. Öğrenciler kendi yaptıkları sözel zorbalık davranışlarını ise şöyle sıralamıştır: “küfür etme, aptal, salak, geri zekalı gibi sözler söyleme”, “hoşa gitmeyen isim(lakap) takma” ve “çeşitli nedenlerle sataşma, laf atma, kızdırma”. Öğrencilerin sözel ve fiziksel zorbalığa daha fazla maruz kaldıkları söylenebilir. Bu durum Çankaya'nın (2011), Gökler'in (2007) ve Kepenekçi ve Çınkır'ın (2006) yapmış olduğu çalışmayla benzerlik göstermektedir. Ayrıca Kapıcı (2004) ilköğretim öğrencilerinin %40 oranında bedensel, sözel, duygusal ve cinsel zorbalığa maruz kaldıklarını, zorbalığın demografik değişkenlerden çok psikolojik değişkenlerle bağlantılı olduğunu söylemektedir. Deveci, Karadağ, Yılmaz (2008) ilköğretim öğrencilerinin şiddeti kavga etmek, dövmek, kötü davranmak, küfür etmek, bağırarak, incitmek şeklinde tanımladıklarını ve çevrelerinde en çok karşılaştıkları şiddet biçimlerinin de bunlar olduğunu bulmuşlardır. Öğrenciler, şiddeti önlemek için sevgi, saygı ve hoşgörü ortamı içerisinde karşılıklı konuşarak anlaşmayı önermişlerdir.

Zorbalığın nerelerde uygulandığına ilişkin öğretmenler, “okul bahçesinde, koridorda ve sınıfta” şeklinde sıralarken; öğretmen adayları ise “sınıfta, okul bahçesinde ve koridorda” şeklinde sıralamıştır. Kartal ve Bilgin (2008)'in yapmış olduğu çalışmada da öğretmenler zorbalığın en çok bahçede (%77,8) yapıldığını belirtmişlerdir. Bu durum, öğretmenlerin öğretmen adaylarına göre, sınıf yönetimi konusunda daha fazla yeterliliğe sahip olmasından kaynaklı olabilir. Öğretmenler, tecrübelerinin de etkisiyle sınıf içerisinde daha kontrollü ortamlar oluşturarak zorbalığı azaltmış olabilir. Öğretmen adayları içinde tersi durum söz konusu olabilir, yani sınıf yönetimi konusunda daha yetersiz olabilecekleri için zorbalık daha yoğun yaşanabilir. Bu nedenlerle öğretmen adayları zorbalığın en yoğun bir şekilde sınıfta, öğretmenler ise okul bahçesinde yaşandığını ifade etmiş olabilirler.

Zorbalığın giderilmesine dönük uygulama öğretmenleri ve öğretmen adaylarının görüşleri incelendiğinde, öğretmenler “bireysel çabalarla önlemeye çalışma” ve “ailelerinden yardım isteme” şeklinde belirtirken; öğretmen adayları ise ilk sırada “bireysel çabalarla önlemeye çalışma” ikinci sırada “diğer öğretmenlerden yardım isteme” şeklinde belirtmiştir. Nitekim yurt dışında yapılan bir çalışmada öğretmenlerin %65'inin zorbalık olaylarıyla ilgilenmediğine ilişkin bulgular mevcuttur (Limber, 2002). Rehberlik servislerinin gerekli yönlendirme çalışmalarını yeterli düzeyde yapamamaları bu durumun sebebi olarak gösterilebilir. Öte yandan öğrenciler, kendilerine yardım edebilecek kişilerin çoğunlukla sınıf rehber öğretmenleri ve anne-babaları olduklarını ifade etmişlerdir. Ancak araştırmada, öğretmenlerin zorbalığın giderilmesinde “psikolojik danışmandan yardım isteme” görüşüne öğretmen adayından bile düşük oranda katıldığı gözlenmiştir. Bunun nedeni, öğrenciler öncelikle sınıf rehber öğretmenlerine gittikleri için problemi kendisi çözmüş olabilir veya sınıf rehber öğretmeni psikolojik danışmana yönlendirmemiş olabilir, psikolojik danışman gereken ilgiyi göstermemiş, psikolojik danışman sayısı yetersiz ya da bu konuda yeterli uygulama yapmamış olmasından kaynaklı olabilir.

Çalışma sonunda zorbalığa karşı okul yönetimi tarafından uygulanan yaptırımlara ilişkin öğretmen ve öğretmen adaylarının görüşleri “sözlü uyarı” şeklinde benzerdir. Bu durum uygulama okullarında zorbalık olayı ile baş etmede en çok sözlü uyarı yapıldığını gösterir, fakat bunun yeterli ve gereken çözüm olmadığı söylenebilir.

Araştırma sonucunda hem öğretmenler hem de öğretmen adayları en çok zorbalığa başvuran öğrencilerin “erkekler” olduğunu belirtmişlerdir. Nitekim yapılan çalışmalarda erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre daha çok zorba davranışlar sergilediği ifade edilmiştir (Pişkin ve Ayas, 2011; Bilgiç, 2007; Çankaya, 2011; Dölek, 2002; Gökler, 2007; Kartal, 2009; Kartal ve Bilgin, 2008; Monks, Smith & Swettenham, 2005; Olweus, 2003; Oliver ve Candappa, 2003; Solberg, Olweus ve Endresen, 2007; Özkan ve Çiftçi, 2010; Pişkin, 2003; Pişkin, 2010; Wolke, Woods, Stanford & Schulz, 2001). Ayrıca Minton’un (2010) İrlanda okullarında yaptığı araştırmada agresif davranışların yaygın olduğunu ve erkeklerde direkt agresif davranışların, kızlarda ise dolaylı agresif davranışların yaygın olduğunu belirtmiştir. Zorbalığı algılama biçimleri açısından Thomas ve diğerleri (2010) ve Hester ve diğerleri (2011)’nin yapmış oldukları çalışmalarda cinsiyete göre farklılıklar ortaya çıkmıştır. Yapılan bazı çalışmalarda ise zorbalığa maruz kalma ve zorbalığı uygulama açısından öğrenciler arasında cinsiyete göre farklılıklar tespit edilmemiştir (Yöndem ve Totan, 2008).

Araştırma sonucunda uygulama öğretmenleri öğrencilerin zorbalığa başvurma nedenlerini “sorunlarını nasıl çözeceklerini bilmedikleri için” ve “kişisel sorunları olduğu için” şeklinde sıralarken; öğretmen adayları ise “güçlü görünmek için” ve “sorunlarını nasıl çözeceklerini bilmedikleri için” şeklinde sıralamıştır. Bu durum öğrencilerin bu davranışları kimi zaman bilinçli kimi zaman ise bilinçsizce uyguladığı anlamını taşımaktadır. Aynı zamanda öğrenci davranışlarının daha nitelikli gözlemlenerek, birey ve toplum olarak gelecekte daha büyük sıkıntılara yol açılmaması amacıyla, psikolojik danışman ve doktor gözetiminde yeterli önlemlerin alınması gerektiği şeklinde yorumlanabilir.

Araştırmadan elde edilen sonuçlar doğrultusunda şu öneriler getirilebilir:

Sınıf Öğretmeni adayları henüz lisans düzeyinde eğitimlerini alırken sınıf rehber öğretmenini konumuna geldiklerinde ne tür davranışlarla karşı karşıya kalacaklarına dair yeterli düzeyde bilgilendirilmelidir. Özellikle son sınıfta almış oldukları okul uygulamaları ve rehberlik dersleri kapsamında her tür davranış örneği ve davranışla başa çıkma yolları adına yeterli ve gereken bilgi ve beceriyi kazanmış olarak mezun olmaları faydalı olacaktır. Bu açıdan öğretmenlik uygulaması derslerinin ilköğretim okullarında rehberlik uygulamaları destekli olarak yürütülmesi gerekmektedir. Bu konuda lisans ders içeriğinin zenginleştirilmesi ve rehberlik derslerinin uygulama ağırlıklı gerçekleştirilmesi, öğretmen adayı için atılacak en önemli adımlardan biridir.

Bu çalışma sınıf öğretmeni adaylarının uygulama okullarında karşılaştıkları zorba davranışları incelemek ve paydaşların görüşleri alınarak gerekli önlemleri almak adına önemli bir adımdır. Daha sonra daha büyük gruplara ve diğer anabilim dallarında öğrenim gören öğretmen adayları, uygulama öğretmenleri ve öğrencileri hatta velilerin de görüşleri alınarak araştırılabilir.

Zorba davranışların meydana gelmesinde çok fazla değişken söz konusudur. Bu çalışmada ele alınan değişkenler dışında farklı değişkenler de çalışmaya dahil edilerek yeni araştırmalar yapılabilir.

KAYNAKÇA

- ADA, Ş. (2010). Erzurum'daki İlköğretim 6., 7., 8., Sınıf Öğrencilerinin Akran Zorbalığının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, C 35, S 158, 90-100.
- BALANUYE, I. D. (2007). Okul Zorbalığına İlişkin Öğretmen Tutumlarının İncelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- BİLGİÇ, E. (2007). İlköğretim I. Kademe Görülen Zorba Davranışların Sınıf Değişkenleri ve Atmosferi Algılamalarına Göre İncelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- BONNET, M. , Goossens, F. A. , Willemen, A. M. and Schuengel, C. (2009). Peer Victimization in Dutch School Classes of Four- to Five-Year- Olds: Contributing Factors at the School Level. *The Elementary School Journal*. 110 (2). 163-177.
- BOULTON M. J., and Underwood, K. (1992). Bully/victim problems among middle school children. *British Journal of Educational Psychology*. 62 (1). 73- 87.
- ÇALIK, T. , Özbay, Y. , Özer, A. , Kurt, T. ve Kandemir, M. (2009). İlköğretim Okulu Öğrencilerinin Zorbalık Statülerinin Okul İklimi, Prososyal Davranışlar, Temel İhtiyaçlar Ve Cinsiyet Değişkenlerine Göre İncelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, C 15, S 60, 555-576.
- ÇANKAYA, İ. (2011). İlköğretimde Akran Zorbalığı. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 24 (1). 81-92.
- ÇINKIR, Ş. ve Kepenekçi, Y. (2003). Öğrenciler Arası Zorbalık. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*. 34. 236-253.
- DEVECİ, H., Karadağ, R. ve Yılmaz, F. (2008). İlköğretim Öğrencilerinin Şiddet Algıları. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*. 7 (24), 351-368.
- DÖLEK, N. (2002). *Öğrencilerde zorba davranışlarının araştırılması ve bir önleyici program modeli*. Yayınlanmamış doktora tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- ELLIOT, M. (1992). *Bullying A practical guide to coping for schools*. Harlow: Longman Group UK.
- ELLIOT, M. (1997). *101 Ways of Dealing with Bullying*. London: Hodder Childrens's Book.
- GÖKLER, R. (2007). İlköğretimde Öğrencilerinde Akran Zorbalığının Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi: Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- GREİF, J. and Furlong, M. (2006). The Assessment of School Bullying: Using Theory to Inform Practice. *Journal of School Violence*. 5(3). 33-50.
- HAZLER, R. J. (1994). Breaking the cycle of violence: Interventions for bullying and victimization. Washington, DC: Taylor & Francis.
- HESTER, J., Bolen, Y., Hyde, L. and Thomas, B. (2011). Perceptions of bullying in a newly built, spacious school facility. *Review of Higher Education and Self-Learning*. 4 (11). 95-99.
- HİLOOĞLU, S. ve Cenkseven-Önder, F. (2010). İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinde Zorbalığı Yordamada Sosyal Beceri ve Yaşam Doyumunun Rolü. *İlköğretim Online*. 9(3). 1159-1173.
- KAPÇI, E. G. (2004). İlköğretim Öğrencilerinin Zorbalığa Maruz Kalma Türünün ve Sıklığının Depresyon, Kaygı ve Benlik Saygısıyla İlişkisi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*. 37 (1). 1-13.

- KARATAŞ, H. ve Öztürk, C. (2009). Sosyal Bilişsel Teori ile Zorbalığa Yaklaşım. Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Elektronik Dergisi, 2(2), 61-74.
- KARTAL, H. (2008). İlköğretim Öğrencileri Arasında Zorbalığın Yaygınlığı. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 35, 207-217.
- KARTAL, H. ve Bilgin, A. (2008). Öğrenci, Veli ve Öğretmen Gözüyle İlköğretim Okullarında Yaşanan Zorbalık. *İlköğretim Online*, 7(2), 485-495.
- KARTAL, H. (2009). Öğretmen Adaylarının Uygulama Okullarındaki Zorbalıkla İlgili Değerlendirmeleri. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 29 (1), 141-172.
- KARTAL, H. ve Bilgin, A. (2009). İlköğretim Okullarında Görev Yapan Öğretmenler ve Öğrenim Gören Öğrencilerin Zorbalığa Yönelik Görüşleri. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 7(3), 539-562.
- KEPENEKÇİ, Y. K., & Çınkır, Ş. (2006). Bullying among Turkish high school students. *Child Abuse and Neglect*, 30(2), 193-204.
- LEE, C. , Buckthorpe, S. , Craighead, T. and McCormack, G. (2008). The Relationship Between The Level of Bullying in Primary Schools and Children's Views of Their Teachers' Attitudes to Pupil Behaviour. *Pastoral Care in Education*, V 26, N 3, 171-180.
- LİMBER, S.P. (2002). Bullying among children and youth. Proceeding of the educational forum on adolescent health: Youth bullying. Chicaco: American Medical Association. <http://www.ama-assn.org/ama1/pub/upload/mm/39/youthbullying>.
- MAUNDER, R. E. , Harrop, A. and Tatersall, A. J. (2010). Pupil and Staff Perceptions of Bullying in Secondary Schools: Comparing Behavioural Definitions and Their Perceived Seriousness. *Educational Research*, 52 (3), 263-282.
- MEYER-ADAMS, N. & Conner, B. T. (2008). School violence: Bullying behaviors and the psychosocial school environment in middle schools. *Children & Schools*, 30(4), 211-221.
- MİNTON, S. J. (2010). Students' Experiences of Aggressive Behaviour and Bully/Victim Problems in Irish Schools. *Irish Educational Studies*, V 29, N 2, 131-152.
- MONKS, C. P., Smith, P. K. & Swettenham, J. (2005). Psychological correlates of peer victimization in preschool: Social cognitive skills, executive function and attachment profiles. *Aggressive Behavior*, 31, 571-588.
- OLİVER, C. ve Candappa, M. (2003). *Tackling Bullying: Listening to the views of children and young people*. Londra: Thomas Coram Research Unit Institute of Education.
- OLWEUS, D. (1994). Annotation-bullying at school: Basic facts and effects of school based intervention program. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 35, 1171-1190.
- OLWEUS, D. (1996). Bullying at School Knowledge Base and an Effective Intervention Program. *Annals New York Academy of Sciences*, 265-276.
- OLWEUS, D. (1999). Bullying prevention program. Boulder, Co: Center for the study and prevention of violence, Institute of Behavioral Science, University of Colorado at Boulder.
- OLWEUS, D. (2003). A profile of bullying at school. *Educational Leadership* , 60(6), 12-17.
- ÖZER, A. , Totan, T. ve Atik, G. (2011). Individual Correlates of Bullying Behaviour in Turkish Middle Schools. *Australian Journal of Guidance and Counselling*, Volume 21, 186-202.
- ÖZKAN, Y. ve Çifci, E. G. (2010). Düşük Sosyo-Ekonomik Düzeydeki İlköğretim Okullarında Akran Zorbalığı. *İlköğretim Online*, 9(2), 576-586.
- PİŞKİN, M. (2002). School Bullying: Definition, Types, Related Factors, and Strategies to Prevent Bullying Problems. *Educational Sciences: Theory and Practice*, 2, 555-562.
- PİŞKİN, M. (2003). Okullarımızda yaygın bir sorun: Akran zorbalığı, VII. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi Bildiri Özetleri, *Cantekin Mat.* 125-126.

- PİŞKİN, M. (2010). Ankara'daki İlköğretim Öğrencileri Arasında Akran Zorbalığının İncelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, 35(156), 175-189.
- PİŞKİN, M. ve Ayas, T. (2011). Akran Zorbalığı Ölçeği: Çocuk Formu. *Akademik Bakış Dergisi*, 23, 1-12.
- RASKAUSKAS, J. (2010). Multiple Peer Victimization Among Elementary School Students: Relations With Social-Emotional Problems. *Social Psychology of Education*, 13(4), 523-539.
- SÁNCHEZ, C. and Cerezo, F. (2010). Personal and Social Characteristics of Schoolchildren Involved in Bullying in Primary Education. *Electronic Journal of Research in Educational Psychology*, 8(3), 1015-1032.
- SHERER, Y. C. and Nickerson, A. B. (2010). Anti Bulllying Practices in American Schools: Perspectives of School Psychologists. *Psychology in the Schools*, 47(3), 217-229.
- SMİTH, P.K., & Brain, P. (2000). Bullying in schools: lesson from two decades of research. *Aggressive Behavior*, 26, 1-9.
- SOLBERG, M. E. , Olweus, D. And Endresen, I. M. (2007). Bullies and Victims at School: Are They the Same Pupils? *British Journal of Educational Psychology*, 77, 441-464.
- ŞAHİN, M. ve Sarı S. V. (2010). Observation of Peer Bullying in Turkish Primary Schools According to Different Variables. *Cypriot Journal of Educational Sciences*, 5, 258-270.
- TARCAN, S. (2007). İlköğretim Okullarında Öğrenciler Arasında Ders Sırasında Görülen Vandalist Davranışlar. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- THOMAS, B. Bolen Y. Hester J ve Hyde L.(2010). Review of Higher Education and Self Learning,3(7),76-81.
- WOLKE, D., Woods, S., Stanford, K. ve Schulz, H. (2001). Bullying and victimization of primary school children in England and Germany: Prevalence and school factors. *British Journal of Psychology*, 92, 673-696.
- YAMAN, E. ve Kocabaşoğlu, N. (2011). Zorbalığa Farklı bir Bakış: Öğrencilerin Öğretmenlerine Zorbalık Yaptığı bir Dikey Zorbalık Araştırması. *İlköğretim Online*, 10(2), 653-666.
- YILDIRIM, A. ve Şimşek, H. (2006). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Seçkin Yayınları, Ankara.
- YÖNDEM, Z. D., ve Totan, T. (2008). Ergenlerde Zorbalık ve Stresle Başetme. *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3(35), 28-37.